ding tusschen Staat en Kerk wel het scherpst doorgevoerd is, heeft president Wilson geen oogenblik geaarzeld om een nationalen bededag uit te schrijven, en worden zulke bededagen zelfs regelmatig gehouden. Wat het liberalisme in Nederland echter onder neutraliteit verstaat, is geheel iets anders; het kwam feitelijk hierop neer, dat de Regeering, omdat een deel van ons ongeloovig is en aan het uitschrijven van zulk een nationalen bededag door de Overheid wellicht aanstoot zou nemen, daarom aan de begeerte van de groote meerderheid van ons volk niet voldoen mag. En dat neutraliteitsstandpunt kan niet ernstig genoeg worden gewraakt en bestreden. Het zou feitelijk neerkomen op een loochening en uitwissching van ons *Christelijk volkskarakter;* het zou een huldiging wezen van den etat athé, van den *Staat zonder God*. En we betreuren het wel diep, dat in zoo hachelijke omstandigheden, als waaronder ons volk thans nog altoos verkeert, gelijk de Minister met nadruk ons herinnerde, de Regeering den moed miste openlijk ons volk op te roepen om de hulpe van God Almachtig voor ons land af te smeeken.

DR. H. H. K.

Voor Kootwijks scholen.

In hartelijken dank ontvangen: Verzameld door R. D. H. te Makkum *f* 16; zijnde uit de kas Chr. sch. *f* 5; van W. V. *f* 1; G. P. *f* 1; van J. C. *f* 1; M. L. *f* 1; R. S. H. *f* 1; O. P. *f* 0.50; R. D. H. *f* 5; van L. L. te Harlingen *f* 0.50; door den heer W. Koops te Rotterdam, van mej. N. N. *f* 1; postwissel van N., postmerk Rotterdam, groot *f* 1.

Ds. J. H. HOUTZAGERS, *voorzitter.*

Leestafel.

DR. A. G. HONIG. »ETHISCH« OF GEREFORMEERD? — EENE STUDIE. Utrecht — G. J. A. Ruys — 1914.

I.

Ik ken een mensch, die, nadat hij zijn akademie-studie voltooid, zijn proponents-examen bij een der Provinciale Besturen afgelegd en een beroep in de HERVORMDE KERK aangenomen had, zich op een mooien zomer-middag de weelde veroorloofde van een bezoek aan SCHEVENINGEN.

Vol jolijt over zijn nu-heel-en-al-klaar-zijn en in hevig verlangen naar alleen-zijn, liep hij, wèg van het mondain gedoe bij het BADHUIS, dat later in vlammen is opgegaan, met vasten tred over het mulle zand, tusschen het gehelmde duin — de basaltmuur was er nog niet — en de kalm-golvende zee. In zijn ziel lachte het mee met het blije, de bij het hek liggende strand-ezels en -paarden en de kuilen-gravende visscherskinderen, vermooiend zonlicht en zong het mee met den rythmischen zang der golven. Toen hij eens omzag naar het hooge duin, lag de Vuurtoren al ver en met dat hij naar hem keek, hoorde hij de kerkklok slaan.

Plots dacht Theoloogje aan wat weldra zijn kerk zou zijn; stond even stil en de vraag kwam op: wat hij daarin zou preeken? Die vraag verontrustte hem allerminst en fluks zette hij er dan ook als antwoord achter: »de geloofservaring der Gemeente«.

Weer ging hij voort langs het hier eenzaam geworden strand, turend naar de kwallen en zeesterren voor zijn voeten, vol jolijt over het-nu-heel-en-al-klaar zijn, maar thans ook over het weldra zijn werk-in-de-Gemeente beginnen.

Dûs liep hij al meer in de richting van de zee, toen van den duinkant een: »Hè, jij zoo hier!« hem trof en hij op zich zag toetreden de forsche gestalte met den intelligenten TURK-kop van zijn professor. Zijn professor, die in zijn jonge jaren óok Theoloog was geweest, doch om z'n MODERN-zijn, geen predikant, maar docent aan een H. B. S. was geworden en kort daarop, verdienstelijk beoefenaar der historie als hij was, hoogleeraar.

Theoloogje stond wat beteuterd.

Zag zoo op tegen professor om diens geleerdheid; diens prachtig uitbeelden van historisch leven; om diens rhetorische wendingen en fijne zetten. Mocht bij al dat opzien, zijn professor toch ook zoo graag om diens bij al zijn objectieve historie-beschouwing, toch nooit, als een andere KARNEADES, zijn oordeel terughouden, maar na 'n sonoor: »doch mijne heeren! God is niet neutraal!" zijn zedelijk beoordeelen van de personen uit het verleden onverholen uitspreken. Mócht hem zoo graag ook om zijn steeds genaakbaar en altijd hulpvaardig zijn.

Dan, na beleefde begroeting en een: »Ja, Professor! u begrijpt, na al die examens....", werd Theoloogje, met 'n echt-vaderlijk: „Zeker, zeker!" heelemaal op zijn gemak gesteld.

Saam wandelden zij terug en toen spoedig professor hoorde van het beroep, was het: „zoo en wat zal jij daar gaan preeken?" Ook nu was Theoloogje wel met zijn antwoord gereed, maar sprak, om toch niet aanstellerig te doen, van »de geloofservaring der Gemeente", — een beetje bedeesd uit.

Professor begreep.

In zijn donkere oogen tintelde het en in zijn sonore stem klonk een ironisch toontje, toen hij zei: „De geloofsderving der Gemeente, maar mijn beste jongen! dat is de geloofsderving van meneer.... en zijn vrinden!"

In pieteit-vol gedenken aan wien hem eens droeg, laat ik den naam, die genoemd werd, hier oningevuld.

* *
*

Aan deze, al vele jaren geleden ontmoeting, op het SCHEVENINGSCHE-strand, van dien mij bekenden mensch, werd ik door »ETHISCH« OF GEREFORMEERD? herinnerd. Een STUDIE, die mij, na lezing en herlezing bleek ten volle te verdienen de uitvoerige bespreking welke ik in dit en een volgend artikel er van zal geven.

* *
*

Wat den hoofd-titel betreft, hadden de aanhalingsteekens wel weg kunnen blijven. Zij toch doen denken, al kan PROF. HONIG, die zich zoo gelukkig weet te spenen van het odium theologicum, zulks niet hebben bedoeld, aan een represaille over het „Gereformeerd" in enkele ethische publicaties uit vroeger jaren.

Ook ware het beter geweest in de STUDIE nimmer van ethische *richting*, doch, zooals de schrijver ook meestal doet, steeds van ethisch beginsel of — theologie te spreken.

Dan, dit zijn maar kleinigheden, die men bij deze STUDIE van DR. HONIG gaarne overriet. Want al is er niet veel studie noodig om er achter te komen welk antwoord de KAMPER-dogmaticus op de vraag »Ethisch of Gereformeerd?« zal geven, de wijze waarop dit antwoord is gedocumenteerd, getuigt van zoowel breed opgezette als diepgaande studie.

PROF. HONIG gunde zijn niet in druk vastgelegde rectorale oratie die, — zooals ook blijkt wanneer hij op p. 31 van zijn hier besproken werk, bij vergissing, spreekt van »het tweede deel mijner *rede*,« — uit deze STUDIE geboren is, slechts 'n leven van een dag en uitsluitend in den kring onzer THEOLOGISCHE SCHOOL. Het is daarom des te meer te waardeeren, dat hij van dit ephemerische kindeke de, naar alle waarschijnlijkheid nog voor lang niet ten doode opgeschreven, moeder thans in breeder kring introduceert.

* *
*

Van de 75 bladzijden van »ETHISCH« OF GEREFORMEERD? zijn p. 5—8 ter inleiding bedoeld.

Wat op de eerste 3 dezer 4 bladzijden staat, had hij echter, naar het mij voorkomt, achterwege kunnen laten. Waar toch, met argumenten ontnomen aan CALVIJN'S INSTITUTIE, de SYNOPSIS PURIORIS THEOLOGIAE en den HEIDELBERGER CATECHISMUS, — HONIG noemt hem p. 7 ook: de Confessie, — »de »beschuldiging« der Ethischen wordt weerlegd, dat bij de Gereformeerden de ethische factor in de subjectieve religie ontbreekt, iets wat in dit verband wel niet anders kan beteekenen dan het wilselement, daar kan ik mij niet denken, dat bij een ethisch Theoloog deze beschuldiging zelfs maar zou zijn opgekomen, veel minder nog uitgesproken. Zeker, het pathologisch verschijnsel der hypertrophie van één der drie elementen der religio subjectiva kan zich voordoen, maar dat geen der drie er in ontbreekt, weet toch ieder Theoloog, die van »de wijsbegeerte der religie« geleerd heeft, dat denken, voelen en willen er de constitueerende elementen van zijn.

Het komt mij bovendien ook daarom voor, dat hij die eerste 3 bladzijden ter inleiding achterwege had kunnen laten, omdat zij met het onderwerp der studie in geenerlei verband staan. Met een duidelijkheid, die niets te wenschen overlaat, kondigt DR. HONIG, wanneer hij op het einde van zijn »ter inleiding« zelf op dreef raakt en zijn lezers op dreef brengt, dit onderwerp aan. Daar toch zegt hij van wat hij noemt: de »ethische richting": »En tegenover het Gereformeerde gevoelen, dat de Heilige Schrift is de kenbron der waarheid, het principium externum, Theologiae, stelt zij dan ook de meening, dat de geloofservaring van de gemeente het beginsel der Theologie is."

Over deze tegenstelling loopt metterdaad de STUDIE: »Ethisch of Gereformeerd" en op meer dan een plaats in dit zijn werk verzekert PROF. HONIG dan ook, dat het hem om de weerlegging van het tweede deel in deze tegenstelling te doen is.

Ter behandeling van dit zijn onderwerp steekt de hoogleeraar echter nog niet terstond van wal. Zijn »ter inleiding« toch eindigt met de mededeeling, dat hij zich voorstelt »eerst het ontstaan, de historie en het streven van de »ethische" richting in Nederland te Schetsen en daarna aan te toonen, dat de Theologie niet op de geloofservaring der gemeente kan worden gebouwd".

* *
*

Hoewel deze methode mij een analogie aanbiedt met die van sommigen onzer oostelijke naburen, door HEINE verduidelijkt aan het voorbeeld van dien Duitschen geleerde, welke tot de behandeling van zijn onderwerp: »de voeten der Hamburgerinnen" eerst zou overgaan nadat hij »de voeten in het algemeen«; »die der olifanten«; en »die der Ouden« had besproken, ben ik mijn vriend en ambtgenoot HONIG voor dit zijn eerste deel, p. 8 — p. 31, toch dankbaar.

Hij immers gaf zijn STUDIE niet enkel voor de Ethischen, maar ook voor de Gereformeerden en ik weet bij ondervinding, dat onder deze tweeerlei belijders van Jezus als Gods Zoon, omtrent elkanders gevoelens vaak zonderlinge meeningen in omloop zijn. Het kwam toch, om nu maar bij de Gereformeerden te blijven, niet alleen voor dat, zooals op p. 29 der STUDIE staat: „minder ontwikkelde en heftig aangelegde leden der gemeente in hunne veroordeeling van de „Ethischen" meermalen te ver gingen", maar bij dit „te ver gaan" denk ik, onder meer ook aan dien collega, die eens voor mij preekte, toen ik nog dominee in FRIESLAND was en die wel voor de Gereformeerde Theologie was, maar bewijzende teekenen gaf van noch achter deze, noch achter de ethische Theologie te wezen. Er is met dit »te ver gaan«, zools HONIG terecht aantoont, buiten maar ook binnen de muren gezondigd. Om althans het laatste te verhelpen, is dit eerste deel van PROF. HONIGS STUDIE zeker niet ondienstig.

Als een schets biedt het zich aan en als zoodanig wil het dan ook beoordeeld.

* *
*

Het *ontstaan* der „ethische" richting, om in zijn terminologie te blijven, vindt DR. HONIG bij VINET, wiens, ook voor mij zonderlinge beschouwing omtrent het „geweten"; wiens wilsprimaat; individualisme; afkeer van speculatieve systemen; en wat ik zou willen noemen „ethicisme", door Honig dûs omschreven: »In [zijn] christologie is alles moraal. De Godheid van Christus, de verzoening, ja alle mysteriën des geloofs zijn in den grond der zaak moraal", — vluchtig, maar toch wel duidelijk wordt geteekend.

* *
*

Van de *historie* der »ethische« richting in Nederland kan zeker meer worden verteld dan PROF. HONIG hier doet, doch men bedenke, dat hij zich niet meer voorstelt dan te schetsen.

Hij laat die historie beginnen met den ouderen CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE, »in wiens gemoed de nieuwe ideeën van VINET weerklank vonden« en hij noemt onjuist de voorstelling, dat op DE LA SAUSSAYE de invloed van SCHLEIERMACHER grooter dan die van VINET zou zijn geweest; iets wat hij dan op p. 25 e. v. nader aantoont. Van de min vriendelijke ontvangst van DE LA SAUSSAYE'S denkbeelden in niet-orthodoxe kringen en van diens verhouding tot de »orthodoxen«, vindt men hier op p. 10—14 een goed overzicht.

Na den dood, in 1874, van den »baanbreker der »ethische« richting in Nederland«, wien het gelukt was een School te vormen, waaruit de STUDIE een vijftal »leerlingen in ruimer zin« noemt — GUNNING, VALETON, V. DIJK, DAUBANTON en den jongeren DE LA SAUSSAYE — acht HONIG, dat, in 1882, door de veel besproken toespraak van VALETON: »EEN NIEUW BEGIN«, voor de ethische Theologie »de periode van bloei is ingeluid« p. 15. Hij verhaalt dan hoe VALETON in die toespraak profeteerde, »dat de dood van Van Oosterzee de grens tusschen twee onderscheiden perioden der Nederlandsche Theologie zijn zou. De apologetische periode zou plaats maken voor die waarvan De la Saussaye de voorloper was geweest." Vertelt van de bedenkingen door die toespraak uitgelokt. Bedenkingen welke GUNNING in zijn lijvige en door helderheid uitmuntende verhandeling: »HET ETHISCH KARAKTER DER WAARHEID« te vergeefs had zoeken weg te nemen (p. 16). Maar ook verhaalt hij hoe »de vurig gekoesterde wenschen van VALETON zeker niet alle zijn vervuld«; de »ethische« richting, door en na Ds. HULSMAN'S referaat op 30 Oct. 1911 zich tegen allerlei aanval had te verdedigen en eindigt dit zijn historisch overzicht met als zijn oordeel uit te spreken, dat »niet alleen de strijd over den grondslag van het nieuw op te trekken gebouw telkens op laaide, maar ook het voortbouwen op dezen grondslag naar het aangegeven bestek in dertig jaren tijds niet voorspoedig is geweest.«

Beduicht, dat zijn lezers om dit alles de uitdrukking: »periode van bloei« op p. 15 als ironie zouden opvatten, verzekert PROF. HONIG nog eens nadrukkelijk, dat hij haar alleen in dien zin bedoelt, »dat metterdaad »de apologetische School« hare beteekenisvolle plaats inboette, en schier alle theologen, die wel belijden, dat Jezus is de Zone Gods, maar in de Gereformeerde Confessie zich niet kunnen vinden, het Schlagwort schallen doen: Eene nieuwe theologie op ethischen grondslag eischt der tijden nood!« (p. 18).

* *
*

Over het derde, naar het mij toeschijnt bijzondere geslaagde onderdeel van dit eerste hoofddeel der STUDIE, waarin PROF. HONIG het *streven* van de »ethische« richting in Nederland schetst en dat, door zijn welwillend indenken van het bedoelen der ethische Theologen, zoo weldadig aandoet, - een volgend maal.

G.

Uit de Pers.

Practisch juist is, wat Dr. A. K. Jr. in de *Rotterdamsche Kerkbode* over de drie formulieren schreef.

Met den Catechismus staat 't niet kwaad, zoo betuigt hij.

Onze Gereformeerde Kerken bezitten de Drie Formulieren als accoord van kerkelijke gemeenschap. En wij weten allen dat hieronder begrepen zijn de 37 Geloofsartikelen, de Heidelbergsche Catachismus en de Leerregels tegen de Remonstranten.

Het is echter opmerkelijk, dat in het leven der gemeente deze Drie Formulieren geen gelijke plaats bekleeden. De Heidelbergsche Catechismus wordt door allen goed gekend, hij wordt op de catechisatie nauwkeurig onderwezen, en des Zondagsavond in de prediking breedvoerig verklaard. En daardoor komt het, dat bij hen die de catechisatie geregeld bezocht hebben en de avondprediking trouw volgen, de catechismus er goed inzit. Wij kunnen daarvoor niet dankbaar genoeg zijn, want de Heidelberger is een kostelijk leerboek en geeft aan het denkend geloofsleven een machtigen steun. Wie in den Catechismus goed thuis is, is goed op de hoogte van de gereformeerde geloofsleer en kan van de waarheid genieten.

Reeds iets minder leeft de Confessie.

Met de kennis van onze 37 Geloofsartikelen is het, over het algemeen genomen, niet zoo gunstig gesteld. Er zijn velen die deze artikelen nooit bestudeeren, laat staan gelezen hebben. Op onze Confessie is wel eenigermate van toepassing, wat van Calvijn's Institutie meer dan eens gezegd is: meer geprezen dan gelezen. Wij nemen het allen voor de Confessie op, verdedigen haar warm, en dulden geen afwijking of bestrijding. En dat is goed, want in die Confessie heeft de Kerk haar geloof tegenover de buitenwereld geformuleerd, en daarom moet zij zuiver gehouden worden. Maar toch, er mag geklaagd dat te weinigen van de gemeenteleden goed van haar inhoud op de hoogte zijn. Soms wordt zij op de catechisatie behandeld, maar dat is geen vaste regel. Trouwens de Catechismus is en moet zijn *het* leerboek op de catechisatie. Men pleegt dan ook wel met de catechisanten die zich voorbereiden tot het doen van geloofsbelijdenis, de 37 geloofsartikelen te behandelen, opdat zij, alvorens mondige leden der kerk te worden, toch hare Confessie eens zouden zijn doorgeweest. En dat is voortreffelijk, maar het is niet genoeg. Gelukkig dat de Jongelingsvereenigingen hier veel goed maken, en dat onze jongelingen op hunne vergaderingen getrouw en geregeld de Gereformeerde Confessie onderzoeken en bespreken. Voor het later leven zal dat ongetwijfeld rijke vrucht afwerpen.

Doch het minst van alles komen de Leerregelen tot hun recht.

Met onze Leerregels tegen de Remonstranten is het in dit opzicht het minst gelukkig gesteld. Van dit Formulier det Eenigheid wordt door de gemeente het minst notitie genomen. Wel zijn er vrome en trouwe broeders die of voor zich zelven, of in onderling gezelschap deze Leerregels lezen en herlezen, en er grootelijks hun kennis der waarheid mee vermeerderen, maar het aantal is niet groot. Zij behooren tot de verstgevorderden en diepst ingeleiden onder de broeders, en zijn het meest tot den wortel der zaak doorgedrongen, en leven kerkelijk ook het rijkst en gelukkigst. Juist daardoor komt het, dat het getal niet zoo groot is, als wij het wel wenschen zouden.

En dan besluit hij:

Dit alles neemt niet weg, dat wij toch den wensch mogen uitspreken: och, dat al het volk des Heeren profeten waren, en dat allen de gansche gereformeerde waarheid goed en degelijk kenden. Er zou dan zoo veel meer helder inzicht zijn, zoo veel meer bewust worden geleefd, zoo veel meer van de kennis der waarheid geestelijk genoten worden.

Zal het daartoe komen, dan moeten we leven in het klaar besef en in het volle bewustzijn, dat we niet *één* maar *drie* Formulieren van eenigheid hebben, niet alleen een Heidelbergschen Catechismus, maar óok een Gereformeerde Confessie en óok Dordtsche Leerregels besitten. En dan moeten wij niet alleen een boekje hebben, waarin die Drie Formulieren zijn saamgevat, maar dan moeten we dat boekske ook lezen en bestudeeren, het voordurend blijven lezen en er over nadenken, er ook met anderen in vergadering of vereeniging over spreken, en zien in het bezit van boeken te komen, die een goede uitlegging van deze Formulieren en van de gereformeerde waarheid geven.

Juist echter wijl dit zoo naar waarheid geteekend is, voelt men telkens weer onze achterlijkheid in het officieel belijden.

Onze vaderen getuigden tegen de dwalingen van hun eeuw, maar wij lieten de dwalingen van onze eigen eeuw in onze Formulieren van eenigheid geheel onbesproken.

Dat men toch toezie.

Zulk verzuim wreekt zich onverbiddelijk.

Dr. A. K.

Officieele Berichten.

Kerkeraden der Geref. Kerk worden beleefd verzocht, alle adressen van Geref. militairen te Steenbergen, Wouw, Lepelstraat en Dinteloord op te willen geven aan den kerkeraad te Dinteloord, adres: Ds. Ruys.

Zou het helpen?

De kerkeraad van de Geref. Kerk te Gouda vraagt dringend opgave van de namen der leden en doopleden, die als milicien te Gouda zijn ingedeeld, opdat ze kunnen worden bezocht en bearbeid.

Kerkeraden, ouders en voogden zou ons verzoek helpen? Telken jare hebben we gelegenheid om ons te verwonderen over de afwezigheid van eenige medewerking.

Zal het weer zoo zijn?

We wachten met belangstelling.

Namens den kerkeraad:

B. RIETVELD, *scriba.*

December 1914.

Kort verslag van de vergadering der classis Klundert, gehouden te Zevenbergen op 25 Nov. 1914.

1. De vergadering wordt met gebed geopend door den praeses Ds. P. Nomes, nadat Z.Eerw. gelezen heeft Jes. 62 en heeft doen zingen Ps. 84 : 3.

2. Uit de credentiebrieven, door de kerk van Willemstad nagezien, blijkt, dat alle kerken wettig vertegenwoordigd zijn door hun primi afgevaardigden. Alleen de kerk van Zevenbergen zendt een secundus ouderling.

3. In het moderamen hebben zitting Ds. P. Nomes, praeses; Ds. L. G. Goris, scriba; Ds. M. M. Horjus, assessor.

4. De notulen der vorige verg. worden gelezen, geteekend.

5. De vacature-beurten worden aldus geregeld: Drimmelen, in Dec. Ds. P. Nomes; in Jan. Ds. A. L. Ruys; in Febr. br. H. N. Basoski, Raamsdonkveer; in Dec. Ds. V. Hepp; in Jan. Ds. L. G. Goris. Roozendaal: in Jan. Ds. W. T. v. Dam; in Febr. Ds. M. M. Horjus.

6. Ingekomen is het verzoek van de kerk van Moerdijk, om br. H. N. Basoski, peremptoir te willen onderzoeken.

7. Rapporten: *a.* Ds. Nomes rapporteert aangaande het beroep door de kerk van Moerdijk, welke beroeping werd geapprobeerd.

b. de kas voor hulpbeh. KK. heeft voor de aas. drie maanden in kas *f* 45.17½.

c. Betreffende den Evangelisatie-arbeid valt ditmaal niet te rapporteeren.

8. Benoemingen: Voor classicaal correspondent en secundus: Ds. L. G. Goris en Ds. W. T. v. Dam.

Voor tusschentijdsche approbatie en losmaking: de kerken Raamsdonkveer en Drimmelen;

Voor kerkvisitatie Ds. V. Hepp en Ds. W. T. v. Dam primi, Ds. L. G. Goris en Ds. A. L. Ruys, sec.

Voor Examina Ds. M. M. Horjus, Ds. W. T. van Dam en Ds. P. Nomes.

Voor hulpbeh. kerken Ds. W. T. van Dam en de brs. L. Punt en C. Dane.

Voor questor en sec.: br. H. N. Basoski en br. de Korte.

Voor Class. coll. Corresp. van de Theol. School Ds. P. Nomes.

9. 't Examen van Cand. H. N. Basoski, beroepen predt. van Moerdijk, heeft plaats in tegenwoordigheid van de prov. deputaten. Gehoord 't advies der deputaten en het oordeel der examinataren besluit de classe met algemeene stemmen dezen broeder toe laten tot de bediening des Woords en der Sacramenten.

Nadat hij eene verklaring heeft afgelegd ten opzichte als Dienaar des Woords en de drie Formulieren van Eenigheid heeft onderteekend, wordt hij en de kerk van M. door den praeses hartelijk gelukgewenscht en zingt de verg. hem toe Ps. 134 : 3.

10. Moerdijk rapporteert rekening quaestor in orde bevonden.

11. Bij de rondvraag naar art. 41 D.K.O. vraagt de kerk van D. advies inzake den doop voor een kind van een censurelid der gem., dat tevens blijvend zondigt tegen het 4e gebod.

De classis spreekt zich uit, dat de kerk van D. daarin zelf handele naar eigen inzicht en bevinding. Genoemde kerk wordt voorts gediend van advies inzake een tweetal attentaties uit O. Vosmeer.

De kerk van B. vraagt en verkrijgt advies met betrekking tot de afsnijding met het formulier van den ban.

De kerk van M. vraagt en verkrijgt den gewonen driemaandelijkschen steun.

De kerk van D. vraagt hulp voor Catechiseeren. Met 't advies neemt deze kerk voorloopig genoegen.

12. Toepassing van art. 43 is niet noodig gebleken.

13. Eerstvolgende classic. verg. zal begin Febr. 1915 D.V. gehouden worden te Klundert. Roepende kerk Breda.

14. Na dankgebed, waarin de scriba voorgaat, sluit de praeses de vergadering.

Namens de classis:

M. M. HORJUS, *h.t. assessor.*

Korte notulen van de vergadering der Geref. Kerken in de classe Barendrecht, gehouden 2 Dec. 1914 te Barendrecht.

1. De Praeses van den kerkeraad der roepende kerk, Ds. J. Runia van Westmaas, opent te elf ure de vergadering. Gezongen wordt Ps. 79 : 4. Gelezen wordt Klaagl. 3 : 21—42. De Praeses gaat voor in gebed.

2. De afgevaardigden van de kerk te Zuid-Beyerland en te IJsselmonde zien op verzoek van den Praeses de credentiebrieven na. Een kerk vaardigde een diaken af. De redenen gehoord, wordt dezen broeder keurstem verleend. Er is eene instructie.

3. Het moderamen bestaat uit Ds. Runia Praeses, Ds. Mulder Scriba en Ds. Sleeswijk Visser Assesor.

4. De Actuarius leest de notulen der vorige vergadering, die onveranderd worden goedgekeurd en door het moderamen geteekend.

5. Aan de orde komt het rapport der kerkvisitatoren. Het rapport wordt gelezen door Ds. Goote. Aan de bespreking nemen deel de B.B. Sleeswijk Visser, Steenwijk en Kunst. Een opzettelijke bespreking van de regeling van het catechetisch onderwijs zal later volgen. Den rapporteur wordt dank gebracht.

6. De kerken van Barendrecht en Heerjansdam rapporteeren uit naam van de classe een acte van afscheid aan Ds. Mulder voor diens vertrek naar Abcoude te hebben gegeven. Algemeen wordt de wenschelijkheid gevoeld, dat zulk een acte in de classevergadering zal worden afgegeven en gehandeld worde overeenkomstig het bepaalde in de Synode van Utrecht 1905, Art. 15 der Acta.

7. Op verzoek van den Praeses zullen Dr. Greydanus en Br. Hordijk de boeken nazien van Ds. Mulder, den Quaestor van Art. 13, die de classe verlaat.

8. De morgenzitting wordt gesloten met gebed van Ds. Koolstra, De middagzitting wordt geopend met gebed van Ds. Mulder.

De Praeses spreekt een hartelijk woord van afscheid tot Ds. Mulder bij diens vertrek naar Abcoude, waarvoor deze dankt. Ds. Mulder verlaat de vergadering. Ds. Kunst neemt het scribaat over.

9. Gelezen wordt een verzoek van de classe Brielle om ook voor Maart, April en Mei hulpdienst van onze classe te ontvangen. De classe besluit, gelet op de eigen omstandigheden, dit verzoek aan te houden tot een volgende vergadering.

10. Aan Klaaswaal, aan Ridderkerk en aan Strijen wordt ieder voor drie Zondagen hulp in den dienst des Woords toegezegd.

11. Als consulent van Strijen wordt overeenkomstig de regeling aangewezen Ds. Runia van Westmaas. Deze zal de classe bij het afscheid van Ds. Mulder vertegenwoordigen.

12. In behandeling komt een bezwaarschrift uit een der kerken tegen enn verkiezing van kerkeraadsleden. Het blijkt, dat de zaak waartegen het bezwaar geldt, in den kerkeraad nog niet is behandeld, wat dezer dagen zal geschieden. Dit zal den bezwaarden broeder worden meegedeeld.

13. Een ander bezwaarschrift komt ter tafel. Mede op verzoek van den betrokken kerkeraad wordt een commissie benoemd die de zaak in kwestie zal onderzoeken, en trachten tot een goed einde te brengen. In deze commissie worden benoemd de Di Kunst, Sleeswijk Visser en Steenhuis en de ouderlingen A. R. van Nes Cm. en A. J. van Helden.

14. De kerk van R. vraagt finantieelen steun wegens krankheid van haar leeraar. Die steun wordt toegezegd. Indien meerdere hulp noodig mocht blijken, zal die vóór de e. v. vergadering worden aangevraagd.

15. Op voorstel van Deputaten wordt aan de kerk van Numansdorp vanwege de classe een steun toegezegd voor 1915 van *f* 65; aan de kerk van Klaaswaal *f* 230. Voorts zal aan de Part. Syn. voor Numansdorp aangevraagd worden *f* 150, voor Heerjansdam (Art. 13) *f* 850, Westmaas (Art, 13) *f* 450.

16. Br. Diepenhorst dient de classikale begrooting in voor 1915. Zij wordt overeenkomstig het concept tot een uitgaaf van *f* 150 vastgesteld. Vastgesteld wordt ook de begrooting 1915 voor de zending. Die van Art. 11 en 13 zal in de Maartvergadering worden ingediend.

17. De rondvraag naar Art. 41 K.O. heeft plaats, waarbij met name verblijdende mededeelingen over de belangstelling voor de zending worden gedann. Een tweetal adviezen wordt gegeven.

18. Voor Art. 19 wordt in de plaats van Ds. Mulder tot deputaat benoemd Ds. Kunst.

De vacaturebeurten worden aldus geregeld: Klaaswaal 10 Jan. Ds. Kunst, 14 Febr. Ds. Runia, 14 Maart Ds. Koolstra; Strijen 17 Jan. Ds. v. Pernis, 14 Febr. Ds. Sleeswijk Visser, 14 Maart Ds. van Duin, Ridderkerk 13 Dec. Ds. Heidema, 17 Jan. Dr. Greydanus, 7 Maart Ds. Goote.

20. De collecten en quota blijken alle geïnd te zijn.

21. De boven (art. 7) genoemde commissie rapporteert de administratie der gelden naar Art. 13 nog niet te hebben kunnen nazien. Alsnu worden voor dit doel aangewezen Dr. Greydanus en Ds. Koolstra, die in de volgende vergadering zullen rapporteeren.

22. Roepende kerk voor de volgende vergadering die D. V. den eersten Woensdag van Maart 1915 zal worden gehouden, is IJsselmonde. Aanvangsuur half negen.

23. De censura morum wordt gehouden en heeft een gewenscht verloop.

24. Ds. Sleeswijk Visser gaat voor in dankzegging en gebed. De Praeses sluit de vergadering.

De Actuarius,
J. G. KUNST.

Buitenland.

Engeland. Hoever het Ritualisme gaat.

In de Engelsche Episcopaalsche Kerk bestaat eene vereeniging, de English Church Union genaamd, die rechtstreeks op terugkeer tot de kerk van Rome aanstuurt, al wordt dit ook door sommigen ontkend. Dezer dagen hield deze vereeniging hare jaarvergadering, waarop het programma van een »Forward Movement" werd uiteengezet. De voorzitter sprak bij die gelegenheid: „Laat ons eene verklaring geven van den weg, dien wij denken te bewandelen" en ontwikkelde daarbij de volgende punten:

1. Bewaring en Tentoonstelling van het gezegend Sacrament.

2. Herstelling van aanroeping van de Heilige Maagd bij de openbare Godsdienstoefeningen.

3. Het recht om in plaats van de mis in de moedertaal de Latijnsche mis te stellen, of vrijheid om af te wijken van het Book of Common Prayer, zoodat het meer geschikt is voor Katholiek gebruik en meer gaat overeenstemmen met de Westersche Liturgie.

4. Herstelling van orders die contemplatie ten doel hebben.

5. De ongehuwde staat voor de priesters.

6. Vrij en onbevreesd aansturen op eene herstelling van onze betrekking met den Apostolischen Stoel.

Alleen het vijfde punt vond geen onverdeelde toejuiching; daarentegen werd het tweede en het zesde punt met applaus begroet. Wij weten nu wat de voorhoede van de E. C. U. in het schild voert; of liever wij wisten dat reeds lang, doch nog nooit is door de uiterste Ritualisten zoo duidelijk uitgesproken wat zij in het schild voeren, als de voorzitter van genoemde vereeniging het thans gedaan heeft.

Frankrijk. Een ommekeer.

De Fransche republiek had geheel met God gebroken, zelfs op den rand der muntstukken mocht niet meer staan: »Dieu protège la France" (God bescherme Frankrijk). Een der Fransche ministers, met name Viviani, sprak het openlijk in de volksvertegenwoordiging uit, dat de lichten des hemels uitgeblischt waren. De geestelijke orde werden van den Franschen bodem verdreven. In de hospitalen mochten geen Roomsche liefde-zusters meer dienst doen; leeken-verpleegsters moesten haar vervangen.

En wat vernemen wij tegenwoordig? Dat de kerken in Parijs Zondag op Zondag tot den nok toe gevuld zijn met menschen, die door den nood en de ellende, door den oorlog veroorzaakt, hun troost gaan zoeken in de religie. Het is een verschijnsel dat meer waargenomen is. In tijden van nood, wanneer bijv. de cholera de menschen bij duizenden wegmaait, gaan zij, die den weg naar de kerk verleerd hadden, weder naar het bedehuis. Zoo is het ook in Frankrijk. Zelfs de regeering, anders zoo anticlericaal of liever zoo anti-Godsdienstig mogelijk, is van gedragslijn veranderd. De verdreven kloosterorden mochten weer terugkeeren. Er werden geestelijke verzorgers voor leger en vloot aangesteld. In menig Fransch tijdschrift wordt een toon aangeslagen waaruit blijkt, dat men gevoelt dat het gebed niet kan gemist worden.

Wij vreezen dat, wanneer de nood voorbij is, ook de beweging die thans de menigte naar de kerk drijft, zal luwen. Maar dit neemt niet weg dat wij kunnen hopen en bidden, dat de Heilige